

Édes szavát, és azt az égbe
Felragadó gyönyörű mosolygást.
Ha majd porából felszabadult

Hagyjad el azt is. Elég, ha nyugszom.

*

Magános asztalod
Hol bánkódó barátod
Szívét vigasztalod.

*

Ki ad nekem, mint a galambnak,
Ki ad nekem ma tollakat,
Ki ad ma tollakat nekem.

Nehézsavú költő volt Batsányi, pályájának egyik korszakában sem ömlöttek bőven, könnyedén a versei. Töredékei egy-egy megtalált, de újra elfoszlott költői pillanatról tanúskodnak. Egy-egy sorhoz, megfogalmazáshoz többször visszatér, sőt arra is van példa, hogy egyformán rímelő sorpárt kétféle tartalommal használ fel:

Ez a verszerzés oly titka,
Melyet aki tudna, ritka
(27. sz. töredék, 227. l.)

Ez a mi korunk' olly titka,
Mellyet a' ki tudna — ritka

AZ EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSESZKARA ELSŐ ÉVKÖNYVÉNEK KÉT MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI CIKKÉRŐL

A Kardos Tibor professzor által szerkesztett, több mint 30 íves, gadag, aáltozatos tartalmú kari Évkönyv osztatlan örömet keltett az egyetemen oktatók és hallgatók között. Az Évkönyv, ha nem is a legszélesebb nyilvánosság előtt, de dokumentálja a karon folyó tudományos munkát, a színvonalas oktatás a legfontosabb feltételét; publicitást biztosít a legfiatalabbaknak s ezzel mintegy összeköti a tudomány művelőinek idősebb és ifjabb nemzedékét, jelentősen hozzájárul a kar tudományos profiljának kialakításához, az egyes tudományágak, — területek elért eredményeinek általánosításához, egyfajta kari tudat, kari közvélemény kialakításához. — Közvetlenül a magyar irodalommal két cikk foglalkozik az Évkönyvben: Törő Györgyi *Az Igazi művészet és a 'művészet a művészetért' harca Petőfi korában* és Szalai Sándor *József Attila és a Nyugat c. tanul-*

(A *Serkentő ének* záró sorpárja a Szépliteraturai Ajándékban. 346. l.)

Formai szégyénységnek is mondhatnók ezt, ha nem lett volna emellett egyik újítója, gazdagítója a magyar költői formakincseknek. Szabad jámbusai, (*A rab és a madár*) Ossiánfordításai, klasszikus formájú versei új hangot ütöttek meg költészetünkben, s csak elszigeteltsége okozta, hogy ezek a kezdeményezései nem öröklődtek tovább.

A töredékek alapján módosulni fog Batsányi száműzetésben töltött idejének értékelése. Nemcsak a modern líraiság szól emellett, hanem 1795 előtti hazafias motívumainak ismételt feleléstése is. Igaz, hogy személyes ellentéte Kazinczyval és elszakadása a hazai irodalmi élettől olyan állásponton szorította őt, amely előző működéséhez képest süllyedés volt. De még ilyen körülmények közt sem vált mindenestől Kisfaludy Sándor emberévé, s késői verseinek hazafiassága sem azonosítható teljesen a maradi nemesi szemlélettel.

De nem akarunk elébevágni a kritikai kiadás tanulságai alapján kibontakozó Batsányi-vitáknak. Elsősorban Keresztury Dezsőtől és Tarnai Andortól várjuk, hogy eddig végzett kutatásaikat rendszerezve, monográfiában foglalják össze költőjük életét és működését.

Vargha Balázs

mánya. Mindkét cikk fiatal tanárságéd első nagyobblékeltetű tudományos publikációja s a témaválasztás mutatja, hogy a legfiatalabb tudósnemzedék keresi az éles, világnézeti állásfoglalást, párfos kiállást követelő problémákat s a kivitelezés, válaszadás arról tesz tanúságot, hogy az új irodalomtörténet-generáció irodalomkultúráját mélyen áthatják a marxizmus-leninizmus alapvető esztétikai, módszertani elvei. Másrészt a fejlődés záloga, — amennyiben e két dolgozat alapján átlátható — hogy mi fiatalok is túljutottunk már a pusztá »értékelések« és »újraértékelések« történetileg egykor szükséges de nem anyagfeltáró, a tudományt hogy úgy mondjuk »mennyiségileg« előbbre nem vivő korszakán: mindkét dolgozat jellemzője a források közvetlen ismerete, feltárása, mindkét dolgozat idézet- illetve jegyzetanyagán ott érzik a türelmes

szorgalom, minden tudományos eredmény elemi, de elengedhetetlen követelménye, egy szóval mindkét dolgozatnak van — nem pusztán frázisokra építő — de tényleges tudományos hitele. — A marxizmus-leninizmus álláspontjának szándékban félreérthetetlen (ha nem is mindenkor helyes vagy teljes) érvényesítése s az ismeretek megnyugtató konkrétsága, egy szóval a tudományos jelleg mellett figyelemreméltó az az igényesség, amellyel mindkét dolgozat írója nem egyes eserleg elszigeteltebben tárgyalható műhöz vagy életműhöz nyúl, hanem irodalmi irányok mozgásának, megütközésének vizsgálatát vállalja. S azt is javáta kell íni a szerzőknek, hogy mindkét téma — az első lényegében a pártos irodalom egy harcoss történeti hagyományának feltárásával, a másik egy ma is elevenen ható korszak egyik alapvető kérdésének tárgyalásával — a ma irodalomtudatát, ízlésvilágát, a ma irodalmának életét is közvetlenül alakítja és neveli.

Törő Györgyi dolgozatának érdeme, hogy megmutatja: a 40-es évek második felének harca az irányköltészet körül hogyan függött össze a demokratikus átalakulással, hogy az »irányköltészet« támadása, a »tisztá művészet« védelme mögött végeredményben népelles törekvések húzódtak meg. Másrészt Petőfi nyilatkozatainak, művének áttekintése nyomán történetileg tárul fel az a mély, benső összefüggés, amely az irodalmi népiességet, művészi realizmust s az irodalom nemzeti jellegét félreérthetetlenül kapcsolja össze egymással és köti végsősoron a politikai demokratizmus kiindulópontjához. Kár azonban, hogy mindezek az elvi tanulságok nem kapnak a dolgozaton belül külön hangsúlyt, hiányzik az elvi summázás, a következtetések levonása, a viszonyítás. Főhibája a dolgozatnak, hogy tudományos alaposága, a konkrét és közvetlenül bemutatott tényanyag — másrészt az elvi általánosítás foka közt aránytalanság, hasadás van. A dolgozatról az az ember érzése, hogy abból szinte csupán a benne közölt anyag alapján is, de alaposabb elmélyedéssel, az összefüggések következetesebb feltárásával, az egész anyag mélyebb átgondolásával, több szempontú megközelítésével, levegősebb tárgyalásával jóval többet lehetne kihozni. (Fel sem vetődik pl. az önként adódó kérdés, hogy az irányköltészet körüli harc miért nem érintette a nemzeti függetlenség »irányában« elfoglalt pártos műveket; milyen sajátos vonások különböztetik meg a burzsoá dekadencia l'art pour l'art elvétől a reformkori esztétik felfogását stb.) Igen zavaróan hat az is, hogy nem válik elég világossá, milyen kérdés megoldását tűzte végül is maga elé a dolgozat írója. Igaz, a cikk részlete egy nagyobb tanulmánynak s az ilyen természetű közlések mindig együttjárnak összeállítási, szerkesz-

tési nehézségekkel, de ilyen esetben éppen a címnek kellene eligazítania az olvasót, ráterelnie a figyelmet valamely főkérdésre. Itt viszont három címmel is találkozunk. A főcím: *Az igazi művészet és a »művészet« harca Petőfi korában* — ezt a kérdést csupán a dolgozat első része érinti, ennek az első résznek közvetlen címe mégis: *Petőfi művészi elvei*, azzal a megjegyzéssel (itt és nem a főcím alatt!), hogy a dolgozat *Petőfi irodalomszemlélete* c. tanulmány részlete. A későbbiek során Petőfi népiességéről és realizmusáról esik szó, de úgy, hogy erre már nem illik a főcím, stb. Szerkesztési apróság ez, de az ilyen apróságok is gondot, figyelmet érdemelnek.

Szalai Sándor dolgozata eszmileg igényesebb, gondolatilag gazdagabb, felépítésében, módszerében és eredményeiben világosabb. Meggyőző és bő szemelvényekkel, József Attila költészetéből vett idézetekkel bizonyítja, mennyiben kapcsolódott a fiatal József Attila a Nyugat teremtette formái, művészi, mesterségbeli hagyományokhoz, mennyiben és milyen jelleggel érték a fiatal proletár-költőt mindezzel együtt dekadens tartalmi hatások is. Érdeme a dolgozatnak, hogy a továbbiak során nemcsak elhatárolja József Attilát az 1919 utáni Nyugattól, hanem úgy mutatja be József Attila útjának elválását, messze túljutását a burzsoá dekadencián illetve annak bizonyos elemein, hogy ebben az elválásban megmutatja a harcoss, haladó Nyugat, mindenekelőtt Ady forradalmi lírájának hatását. József Attilának a Babitscsal, Kosztolányival szembeni állásfoglalásáról a vízvonalzó Ady-kérdésben is úgy beszél, hogy ezzel felhívja a figyelmet Ady forradalmi demokratizmusa s József Attila költészete közti folytonosságra s arra, hogy József Attilának a megalkuvó Nyugattal szembeni állásfoglalása egyszerűs mind a harcoss haladó Nyugat örökségének megvédése is volt. A dolgozat második része József Attilának Babitshoz, Kosztolányihoz való viszonya s a Nyugat József Attila kritikái alapján ad feleletet a címben felvetett problémára. A cikk e részének feltétlen érdeme, hogy következetesen számot tartja az irodalmi harcok politikai tartalmát s feltárja ennek során József Attila osztályhűségét, esztétikájának pártosságát s leleplezi a polgári esztétika kerítő és zavartkeltő szándékait, az egész 1919 utáni Nyugat lényegében megalkuvó szerepét. Mégis mindezeket a lényegileg helytálló következtetéseket némiképp kompromittálja az egész dolgozaton végighúzódo sematizmus, amivel az 1919 utáni Nyugat problémáihoz, Babits vagy Kosztolányi életművéhez nyúl. Nyilvánvaló, hogy ezt a hiányosságot nem kérhetjük egyedül és közvetlenül a dolgozat írójától számon; a két világháború közti magyar

irodalom elvi kérdéseinek tisztázása egész irodalomtörténetírásunk mulasztása. Innen, hogy a dolgozat a címben felvetett kérdést inkább csak József Attila oldaláról közelíti meg, s csak erről az oldalról helyesen; a dolgozatnak Babits-csal, Kosztolányival foglalkozó megnyilatkozásai, fordulatai túlságosan egysíkúak, híjával vannak a helyesen árnyaló minősítésnek. — József Attila »Tanult a Nyugat haladó szárnyain kívül a forma öncélú művelőitől: Babitstól, Kosztolányitól is, de egyre inkább helyesebben« — írja egyhelyütt. A megfogalmazásban sem egészen logikus mondat tartalmában sem helyes, amennyiben minden kiegészítő vagy minősítő jelző, megjegyzés nélkül, nem lehet — s ráadásul egy kalap alatt, — Babitsot és Kosztolányit a »forma öncélú művelőinek« elkönyvelni. Márpedig úgy tűnik, hogy ez az ítélet meggyőződése a dolgozat írójának, mert egy lappal később ismét így ír: József Attila »Babits rimalkotó módszerét még későbbi... versében is megtartotta; természetesen nem engedve a rimnek olyan gondolat-sugalló elsőseget, mint amelyet az öncélú formajáték művelői: Babits és Kosztolányi biztosítottak neki«. Ezek alapján mindkettőjük alakja mint pusztá versfaragóké rajzolódik ki s ha különben nem tudnók, nem értenők, miért is volt ilyen vagy olyan, de egyáltalán kapcsolatos velük József Attilának. Babitsot és Kosztolányit igazságtalanul egy kalap alá veszi a következő megállapítás: »Ilyen volt Babits és Kosztolányi tipikus burzsoá dekadenciája, akiknek élet utáni vágyakozása sohasem emelkedett a kapitalista társadalom kritikájává s »vívódásuk« csak frivol, cinikus játék, a polgári individualizmus dicsőítése!« A mondat végére tett felkiáltójel nem pótolhatja az állítás hiányzó érveit. Babits Kosztolányiról írt cikkében éppen az elvi világnézeti kérdésekben való szubjektív becsületesség és őszinteség kérdésében határolja el magát Kosztolányitól s egész életműve is arról tesz tanúságot, hogy szüntelenül jelezte azt az ellentmondást, ami liberális illúziói és a valóság közt feszült, s amellyel korántsem frivolan és cinikusan, de szubjektíve felelősségtudattal, nem egyszer gyötörődve, de mindig idézőjel nélkül vívódott. — Az is a dolgozatíró szemléletének nem eléggé tág voltát bizonyítja, hogy elsiklik, vagy pusztá kerítésnek minősíti a Nyugat József Attila kritikáinak persze csak esztétikai vonatkozásban, de méltató, elismerő vonásait. Ezzel akarva akaratlan az is együttjár, hogy József Attilát pusztán politikai alapon helyezi szembe a nyugatos irodalommal s nem tűnik eléggé ki, hogy ő nemcsak politikai verselő, hanem pártos költő, aki eszmei és művészi értékei együttesében legnagyobb alakja két világ-

háború közti irodalmunknak. Ugyanúgy nem válik József Attila javára az ilyen, történeti elemzés híján, szembeállításához közel álló összevetés: »József Attila a társadalom jétéséből, a pénzből nem csinált mitológikus szimbólumot mint Ady«: a történelmileg indokolt szimbolizmus 19 után történelmileg veszítette el jogosultságát is. — József Attila ellentmondásaival szemben sem foglal elég szabatosan állást. Előbb elismeri, hogy »a fiatal proletárköltő és a Nyugat lírikusainak dekadenciája közös talajból, a magyar valóság talajából táplálkozott«, később viszont azt mondja, hogy a dekadencia »József Attilánál csupán néhány évre tehető s akkor sem eredeti élmény, pusztán hatása. Másrészt József Attila Kosztolányiról szóló, nagyönis leleplező (amit Szalai helyesen hangsúlyoz) cikkének igen óvatosan, fenntartással méltató sorait, melyek abban csendülnek ki: »Talán Kosztolányit is elvezérli latin világosságú értelme a társadalmi elvben fölfogott igazságig, mely a gyermeklelkű költőt férfivá avatja napjainkban«, — még ezt a talán is József Attila tévedésének, a cikk ellentmondásosságának rovására írja, pedig erősen vitatható az ilyen talánok jogosultsága s Kosztolányi nem egy művének végső kicsengése több mint »úri leereszkedés«.

Mindezeknek a mozzanatoknak összessége ad a cikk második felének bizonyos baloldali s ezzel együtt leegyszerűsítő jelleget, annak ellenére, hogy a cikk egésze lényegében helyes. A két világháború közti irodalom elvi kérdéseinek s ezzel együtt a Nyugat szerepének, Babits, Kosztolányi művének tisztázása minden bizonnyal lényegében azokat a megállapításokat fogja jobban alátámasztani amelyekben Szalai Sándor cikke *kicseng*, de itt még éppen ezt a helyes lényegét, a sokszor felkiáltójeles igazságok hitelét tompítja a Nyugat-értékelés sematizmusa.

Az az érzésünk, e két dolgozat arra is figyelmeztet, hogy a fiatal tanáregedeknél, különösen első publikációknál, fokozottabban van szükség gondos lektorálásra: az Törő Györgyi dolgozatának áttekinthetőségén néhány külsőlegesen megoldással sokat lehetett volna javítani, Szalai Sándor dolgozata is ment maradhatott volna néhány nehézkesen megformált mondatról (pl.: »másik korai versében — szintén Ady Magyarország verseinek hangján — annak jelzőit, elvont fogalmait felhasználva fejezi ki lírai élményé izzadt gyűlöletét a magyar nép kisemmizettsége miatt) s ugyanígy meg lehetett volna oldani az idézett cikkek megjelenési helyének, idejének teljes és egyönteltű jelölését stb.

Toth Dezső